Liber sancti thome de aquino ordīs fratrū p̄dicatoꝝ
De rege et regno: ad regem cypri. Incipit feliciter.

Cogitanti michi quid offerrem regie celsitudini dignū. meeq; professioni et officio congruū. Id occurrit potissime offerendū vt regi librum de regno conscriberem. In quo quidem regis originem. et ea que ad officium regis pertinent. scd̄m scripture diuine auctoritatem. philosophoꝝ dogmata. et exempla laudatoꝝ principū. diligenter depromerē. iuxta ingenij proprij facultatem. Principium progressum et cōsummationē opis illius expectans auxilio. qui est rex regum et dominus dominantiū. per quem reges regnant. deus magnus dominus et rex magnus super omnes deos. Capitulū primū.

Principiū aūt intentionis nostre hinc sumere oportet vt quid nomine regis intelligendum sit exponatur.

In omnibus autē que ad finē aliquē ordinantur. in quib⁹ cōtingit sic et aliter procedere. opus ē aliquo dirigente per qd̄ directe debitum perueniatur ad finem. Non enim nauis. quā scd̄m diuersoꝝ ventoꝝ impulsum in diuersa moueri cōtingit ad destinatū finem perueniret. nisi per gubernatoris industriā dirigeretur ad portum. Hominis autē est aliquis finis ad quē tota ei⁹ vita et actio ordinat̄. cū sic agens per intellectū. cui⁹ est manifestū propter finē opari. Cōtingit autem diuersimode homines ad finem intētum procedere. qꝺ ipsa diuersitas humanorum studiorum et actionum declarat Indiget ergo homo aliquo dirigente ad finem. Est autem vnicuiq; hominū insitum naturaliter rationis lumē. quo in suis actibus dirigat̄ ad finem. Et siquidē homini cōueniret

singulariter viuere sicut multis animaliū. nullo alio dirigēte indigeret ad finem. sed vnusquisqꝫ esset rex sub deo summo rege. inquantū per lumē rationis diuinitus sibi datū in suis actibus seipsum dirigeret. Naturale autem est homini vt sit animal sociale et politicū in multitudine viuens. magis ꝙ alia oīa animantia. Qd quidem naturalis necessitas declarat Alijs enim animalibus natura preparauit cibum. tegumēta vt pilorꝫ villositatem defensionem vt dentes cornua vngues vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum antea sibi preparato. sed loco omnium data est sibi ratio. per quam sibi omnia hec officio manuū posset preparare. Ad que omnia preparanda vnꝰ homo nō sufficit Nam vnus homo sufficienter vitam per se transigere non posset. Est ergo homini naturali vt in societate multorum viuat. Amplius alījs aīalibus insita est naturalis industria ad omnia que possunt eis esse vtilia vel nociua. Sicut ouis naturaliter estimat lupum inimicum. Quedam autem aīalia ex naturali īdustria cognoscūt aliquas herbas medicinales. et alia eorum vite necessaria. Homo autem eorum que sunt sue vite necessaria naturalem cognitionem habet solum in cōmuni quasi eo p rationē valente ex naturalibus principijs ad cognitionem singulorū que necessaria sunt humane vite peruenire. Nō est autem possibile ꝙ vnus homo ad omnia huiusmodi per suam rationē pertingat. Est igit̄ necessariū homini qd in multitudine viuat vt vnus ab alio adiuuet̄. vt diuersi diuersis inueniendis per rationem occupentur. Puta vnꝰ in medicina. alius in hoc. et alius ī alio. Hoc aūt euidentissime declaratur p hoc. qd propriū est hoīs locutione vti. per quam vnus homo alījs suum conceptum totaliter exprimere potest. Alia quedam animalia exprimunt mutuo

ſuas paſſiones in cōmuni. vt canis iram per latratum. et alia animalia paſſiones alias diuerſis modis. Magis igitͬ homo eſt cōmunicatiuus alteri ꝙ̄ quodcumqꝫ animal quod gregabile videtur. vt grus et formica et apis. Hec igitur conſiderans ſalomon ait. Melius eſt eſſe duos ſimul ꝙ̄ vnum. Habent enim emolimentum mutue ſocietatis. Si igitur naturale eſt homini ꝙ in ſocietate multoꝝ viuat. neceſſe eſt in hominibꝰ eſſe aliquid per qḋ multitudo regatur. Multis enim exiſten tibus hominibus et vnoquoqꝫ id quod eſt ſibi congruum prouidentie. multitudo in diuerſa diſpergeretur. niſi etiam eſſet aliquid de eo ꝙ ad bonum multitudinis pertinet curā habens. ſicut et corpus hominis et cuiuſlibet animalis de-flueret. niſi eſſet aliqua vis regitiua cōmunis in corpore: que ad bonum cōmune omnium membroꝝ intenderet. Qḋ cōſiderans ſalomon dixit. Ubi non eſt gubernator diſpergitͤ populus. Hoc autem rationabiliter accidit. Non enim idem eſt ꝙ proprium et ꝙ commune eſt. Scḋm propria quidam differunt. ſcḋm cōmune autem viuuntur. Diuerſorum autem diuerſe ſunt cauſe. Oportet igitur preter id quod mouet ad propriū bonum vniꝰcuiuſqꝫ eſſe aliquod ꝙ mouet ad bonū cōmune multoꝝ. propter quod et in omnibus que in vnum ordinantur aliquod inuenitur alterius regitiuū. In vniuer-ſitate enim corpoꝝ per primum corpus. ſ. celeſte alia corpora quodam ordine diuine prouidentie reguntur. oīaqꝫ corpora per creaturam rationalem. In vno etiā homine anima regit corpus. atqꝫ inter anime partes iraſcibilis et concupiſcibilis ratione reguntur. Item quia inter membra corporis vnum eſt principale quod omnia mouet. vt ſcilicet cor aut caput. Oportet igitur eſſe in omni multitudine aliquod regitiuū. Contigit autem in quibuſdam que ordinantur ad finem et —

recte et non recte procedere Quare etiam in regimine multi
tudinis et rectum et non rectum inuenitur. Recte autem diri
gitur vnumquodqꝫ quando ad finem conuenientē reducitur.
Non recte autem quando ad finem non conuenientē. Alius
est autem finis conueniens multitudini liberoꝝ et seruoꝝ.
Nam liber est qui sui causa est. Seruus est. qui id quod est.
alterius est. Si igitur liberorum multitudo a regente ad
bonum cōmune multitudinis ordinetur. erit regnum rectum
et iustum quale conuenit liberis. Si vero non ad bonum
multitudinis cōmune. sed ad bonum priuatum regentis re-
gimen ordinetur. est regimen iniustum atqꝫ peruersum. vñ
dominus talibus rectoribus comminatur per ezechielē dicēs.
ve pastoribus qui pascebant seipsos quasi sua propria cō-
moda querentes. Nonne greges pascuntur a pastoribus.
Bonū siquidem greges pastores querere debent. et rectores
quiqꝫ bonum multitudinis sibi subiecte. Si igitur regimen
iniustū per vnum tantum fiat. qui sua cōmoda ex regimine
querat. non aūt bonū multitudinis sibi subiecte talis rector
tyrannus vocatur nomine a fortitudine diriuato quasi scꝫ ꝑ
potentiam opprimit. non per iusticiam regit. Unde et apud
antiquos. potentes quiqꝫ tyrāni vocabātur. Si vero iniustū
regimē non per vnū fiat. sed per plures. siquidem ꝑ paucos.
oligarchia vocatur. i. principatus paucoꝝ. quādo scꝫ pauci
propter diuicias opprimūt plebē. Sola pluralitate a tyrāno
differentes. Si vero iniquū regimen exerceatur per multos
democracia vocatur. i. potentatus populi. quādo. s. populus
plebeoꝝ ꝑ potentiā multitudinis opprimūt diuites. Sic enī
et populus totus erit quasi vnus tyrannus. Similiter autē
etiā iustū regimen distingui oportet. Si enim āministretur
per aliquā multitudinē. cōmuni noīe policia vocat᷑. vtpote

cum multitudo bellatoꝝ in ciuitate vel prouintia dominať. Si vero ministretur per paucos virtuosos. huiusmodi autē regimē aristocracia vocatur .i. potētatus optimus vel optimoꝝ. qui propter hoc optimates dicuntur. Si vero iustum regimē ad vnum tantū pertineat. ille proprie rex vocatur. Unde dominus p ezechielē dicit. Seruus meus dauid sup eos erit et pastor vnus erit omnium eoꝝ. Ex quo manifeste ostenditur ꝙ de ratione regis est ꝙ sit vnus qui presit et ꝙ sit pastor bonum cōmune multitudinis et non suū querens. Cum autem homini competat in multitudine viuere. quia sibi ad necessaria vite nō sufficit si solitariꝰ maneat. oportet ꝙ tanto sit perfectior multitudinis societas. quanto magis per se sufficiens est ad necessaria vite. Habetur siquidem aliqua sufficientia vite in aliqua vna familia domus viniꝰ. quantum scilicet ad naturales actus nutritionis. scilicet et generatio prolis. et aliorum huiusmodi exercendos. In vno autem vico ꝙ̄ ad ea que ad vnum artificium pertinent. In ciuitate vero que est perfecta cōmunitas. quantū ad omnia necessaria vite. Sed adhuc magis in prouintia vna propter necessitatem cōpugnationis et mutui auxiliĳ contra hostes. vnde qui perfectam cōmunitatem regit in ciuitate vel prouintia antenomasice rex vocatur. Qui autem domum regit. non rex sed paterfamilias vocatur. habet tamen aliquam similitudinem regis propter quam aliquando reges patres populoꝝ nominantur. Ex dictis igitur patet. ꝙ rex est vnꝰ qui multitudinem ciuitatis vel prouintie propter bonum cōmune regit. Unde salomon dicit. vniuerse terre rex impat seruienti.

Capitulum .ĳ.

Js autem p̄missis inquirere oportet. quid ciuitati vel prouintie expediat magis. pluribꝰ regi vel vno rege.

Hoc autem considerari potest ex ipso fine regis. Ad hoc
enim cuiuslibet regentis intentio debet ferri. ve eius ꝙ re
gendum suscipit salutem procuret. Gubernatoris enim est
nauem contra maris pericula conseruando illesam produ
cere ad portum salutis. Bonum autem et salus in societate
multitudo est. vt eius vnitas conseruetur. que dicitur pax.
qua remota socialis vite perit vtilitas. quin imo multitudo
dissentiēs sibi ipsi fit onerosa. Hoc est ergo ad ꝙ maxime
rector multitudinis intendere debet. vt pacis vnitatem pro
curet nec recte consiliatur nō pacem faciat in multitudine
sibi subiecta. sicut nec medicus nisi sanet infirmum sibi cō-
missum. Nullus enim cōsiliari debet de fine quem intendere
debet. sed de hijs que sunt ad finem. propter qđ apostolus
commendat fidelis populi vnitatem. Solliciti inq̃ sitis ser-
uare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quanto igitur
regimen efficatius fuerit ad vnitatem pacis seruandam.
tanto est vtilius. Hoc enim vtilius dicimus. ꝙ magis per
ducit ad finem. Manifestum est autem qđ vnitatem magis
efficere potest ꝙ per se est vnum. q̃ plures. sicut efficatissi
ma causa calefactionis est. ꝙ est per se calidum. Vtilius
est ergo regnum vnius q̃ plurium. Amplius manifestum
est. ꝙ plures multitudinem nullo modo regerēt. si omnino
dissentirent. Requiritur igitur in pluribus quedam vnio
ad hoc ꝙ quo oportet modo regere possunt. quia nec multi
nauem in vnam partem traherent. nisi aliquo modo con-
iuncti. Vniri autem dicuntur plura per appropinquationem
ad vnum. Melius igitur regit vnus q̃ plures. ex eo ꝙ
appropinquant ad vnum. Adhuc ea que secundū naturam
sunt optime se habēt. In singulis enim operatur natura ꝙ
optimum est. Omne autem naturale regimen ab vno est.

In membrorum enim multitudine est vnum ꝙ mouet principaliter. s. cor et in partibus anime vna vis principaliter presidet. s. ratio. et in apibus vnus rex. et in toto vniuerso vnus deus omnium factor et rector. et hoc rationabiliter. Omnis enim multitudo diriuatur ab vno. quare si ea que sunt scđm artem imitantur ea que sunt secundū naturam. et tantomagis opus artis melius est quantomagis assequitur similitudinem eius ꝙ est in natura. Necesse est ꝙ in humana multitudine optimum sit. quod per vnum regatur. Hoc etiam experimentis apparet. Nam prouintie vel ciuitates que non reguntur ab vno. dissensionibus laborant. et absqȝ pace fluctuant. vt videatur impleri ꝙ dominus ꝑ prophetā cōquiritur dicens. Pastores multi demoliti sunt vineā meā Econtrario vero prouintie et ciuitates que sub vno rege reguntur. pace gaudent. iusticia florent. et affluentia rerum letantur. Vnde dominus pro magno munere per prophetas suos populo promittit. ꝙ poneret sibi caput vnū. et ꝙ princeps vn⁹ in medio eoꝝ erit.

Capitulum .iij.

Sicut autem regimen regis est optimum. ita regimen tyrāni est pessimum. Opponitur enim sicut policie democracia. Vtrumqȝ enim sicut ex dictis apparet est regnum qđ per plures exercetur Aristocracie vero oligarcia. vtrūqȝ enim exercetur per paucos. Vtrumqȝ enim per vnū exercet Regimen autem regis et tyranni. Qđ autem regimen regis sit optimū ostensum est prius. Si igitur opponitur optimum pessimo. necesse est ꝙ tyrānidis sit pessimū. Adhuc ꝙ virtus vnita magis est efficax ad effectum inducendum ꝙ̄ dispersa Multi enim congregati simul trahunt illud qđ diuisim per partes singulariter a singulis trahi non posset. Sicut igitur vtilissimū est virtutem operantem bonum esse magis vnam

vt sit virtuosior ad operandū. ita magis noxiū est. si virtus operans malum sit vna q̄ diuisa. Virtus autem iniuste presidens operatur ad malum multitudinis. dum cōmune bonū multitudinis in sui ipsius bonum retorquet. Igitur sicut in regimine iusto. quāto regens est magis vnum. tanto vtilius est regimen. et ita regimen vtilius est q̄ aristocracia. Aristocracia vero q̄ policia. ita econtrario erit et in iniusto regimine. vt videlicet. quanto regens magis est vnum. tanto magis sit noxium. Magis igitur est noxium tyrannidis q̄ oligarchia. Oligarchia autem q̄ democracia. Amplius per hoc regimē fit iniustū quod spreto bono cōmuni multitudinis queritur bonum priuatum regentis. Quanto igitur magis receditur a bono cōmuni. tanto magis est regimē iniustum. Plus autem receditur a bono cōmuni in oligarchia. in qua queritur bonum paucorum. q̄ in democracia. in qua queritur bonum multorum. et adhuc plus receditur a bono cōmuni in tyrannide. in qua queritur bonum vnius tantū. Omni autē vniuersitati propinquius est multū q̄ parum et paucum q̄ vnū solum cōmune aūt tyrāni est iniustū esse. Similiter aūt hoc manifestum fit desiderantibus diuine prouidentie ordinē que optime vniuersa disponit. Nam bonū prouenit in rebus ex vna causa perfecta cū omnibus adunatis que ad bonum iuuare possunt. Malū aūt singillatī ex singularibus defectibus Non est enī pulchritudo in corpore nisi oīa mēbra decenter sint disposita. Turpitudo autem cōtingit. quecūqȝ membrorum īdecēter et incōueniēter se habeat. et sic turpitudo ex pluribus causis diuersimode prouenit. Pulchritudo vno mō ex vna causa pfecta. et sic est in omnibus bonis et malis. tamq̄ hoc deo prouidente vt bonū ex vna causa sit fortius. malum aūt ex pluribus causis sit debilius. Expedit igitur vt regimen

iustum sit vnius tantū. ad hoc ꝙ sit fortius. Qd si a iusticia
declinat regimē expedit magis ꝙ sit multoꝝ. vt sit debilius
et se inuicem impediāt. Inter iniusta regitur regimina. tol
lerabilius est democracia. Pessimū vero tyrānidis. Idem etiā
manifeste apparet. si quis considerat mala que ex tyrannis
proueniunt. quia enim tyrannus contempto cōmuni bono
querit priuatum. consequens est vt subditos diuersimode
grauet. scđm ꝙ diuersis passionibus subiacet ad bona sub-
ditoꝝ rapit. Unde salomon. Iustus erigit terram. vir auarus
destruet eam. Si vero passioni subiacet iracūdie. pro nichilo
sanguinem fudit. Unde dicitur per ezechielem. Principes
eius in medio eius quasi lupi rapientis predam ad effunden
dum sanguinem. Hoc igitur regimen fugiendum esse sapiēs
monet dicens. Longe esto ab homine habente potestatem oc
cidendi. quia scilicet non pro iusticia sed occidit pro libidine
voluptatis. Sicut igit̄ nulla patet securitas. sed omnia sunt
incerta cū a iure recedit̄. nec infirmari quicꝗ potest. quale
sit qđ positum est in alterius voluntate ne dicam libidinem
Nec solum in corporalibus subditos grauat. sed etiam spiri
tualia eoꝝ bona grauat et impedit. Quia enim plus preesse
appetunt ꝗ prodesse omnem perfectum subditoꝝ impediunt.
Suspicantes omnem subditoꝝ excellentiā sue inique domi-
nationis preiudiciū esse. Tyrānis enim magis boni ꝗ mali
suspecti sunt semperqꝫ hijs aliena virtus formidolosa est.
Conantur igitur predicta tyranni ne ipsoꝝ subditi virtuosi
effecti magnanimitatis concipiant spiritum. et eoꝝ iniquā
dominationē non ferant. Conantur etiam ne inter subditos
amicicie fedus seruetur. et pacis emolimento adinuicē gau
deant. vt sic dum vnus de alio non confidit. contra eorum
dominum quid moliri non possint. propter qđ inter ipsos

subditos discordias seminant. exortas nutriunt. et ea que ad confederationis bonum pertinēt. vt cōnubia et conuiuia prohibent. et cetera huiusmodi per que inter homines solet familiaritas et fiducia generari. Conantur etiā ne potentes aut diuites fiant. quia de subditis scḋm sue malicie conscientiam suspicātes. sicut ipsi potentia et diuicijs ad nocendū vtuntur. ita timent ne potentia et diuicie subditorum eis nociua reddantur. Unde in iob de tyranno dicitur. Sonitus terroris semꝑ ī auribus illius. et cum pax sit. nullo. s. malū intendente. ille semper insidias suspicatur. Ex hoc autem cō tingit. vt dū presidentes qui subditos ad virtutes inducere debēt. virtuti studiosoꝝ nequiter inuident. et eam pro posse impediunt. Sub tyrannis pauci virtuosi inueniuntur. Nam iuxta sententiam aristotelis. Apud illos inueniuntur fortes viri. apud quos fortissimi quiqꝫ honorantur. Et tullius dicit Jacent semper et parū vigent. que apud quosqꝫ improbantꝰ. Naturale etiā est. vt homines sub timore nutriti in seruilē degenerentur animū. vt pusillanimes fiant ad omne virile opus et strēnuum. Qd experimento patet in prouintijs que diu sub tyrānis fuerūt. Unde apostolus ad col. dicit. Patres nolite ad indignationē prouocare filios vestros vt non pusillo aīo fiant. Hec ergo nocumenta ex tyrānis proueniētia rex salomon cōsiderans dixit. Regnantibus impijs ruine hoīm quia. s. per nequiciā tyrānoꝝ subiecti a virtutis perfectione deficiunt. Et iterū dicit. Cum impij sumpserint principatū gemet populus. quasi sub seruitute redactus. Et iterū. Cum surrexerint impij absconderentur homines. vt tyrannoꝝ crudelitate euadent. nec est mirum. quia homo absqꝫ ratione scḋm animi sui libidinē presidens. nichil differt a bestia. Unde salomō dicit. Leo rugiens. et vrsus esuriens. princeps impius super

populum pauperem. et ideo a tyranno se abscondūt homines
sicut a crudelib⁹ bestijs. Idemqꝫ videt̄ tyrāno subici et bestie
seuienti substerni. Capitulum .iiij.

Uia igitur optimū et pessimū regnū existit in monar
chia. id ē in principatu vnius. multis quidem propter
tyrānoꝝ nequiciam redditur regia dignitas odiosa. Quidā
vero dum regimen regni desiderant. incidunt in seuicias ty
raonoꝝ. Rectores ꝙ̄ plures tyrannidem exercēt sub pretextu
regie dignitatis. Hoꝝ quidem exemplum euidētius apparet
in romana republica. Regibus enim a populo expulsis. dum
regium vel potius tyrannicum fastum ferre non possent in-
stituerunt sibi consules et alios magistratus. per quos regi
ceperent et dirigi. regnum in aristocracia cōmutare volētes
Et sicut refert salustius. Incredibile ē rememoratu quantū
adepta libertate in breui romana ciuitas creuit. Plurimum
namqꝫ contingit. vt homines sub rege viuentes. segnius ad
bonū cōmune nitantur. vtpote estimantes id qđ ad cōmune
bonum impendunt no sibi ipsis conferre sed alteri. sub cui⁹
potestate vident esse bona cōmunia. Cum vero bonum com
mune non vident in potestate vnius. nō attendunt ad bonū
cōe. q. ad id qđ est alterius. Sed quilibet attendit ad illud
sicut ad suū. Unde experimento videtur ꝙ ciuitas panteuos
rectores āministrata. plus potest ꝙ̄ interdum rex aliquis. si
haberet tales tres vel quatuor ciuitates. paruaqꝫ exacta ser
uicia a regib⁹ grauius feruntur ꝙ̄ magna onera si a cōmuni
tate ciuium imponātur. ꝙ in promotiōe romane reipublice
seruatum fuit. Nam plebs etiam ad militiam scribebatur. et
pro militantibus stipendia exsoluebant. et cum stipendijs
exsoluendis cōmune erarium in vsus publicos opes venere
priuate. Adeo vt preter singulos anulos aureos singulasqꝫ

bullas que erant dignitatis insignia. nichil sibi auri etiam senatus ipse relinqueret. Sed tñ dissensoribus fatigabantur cõmunis: que vsqz ad bella ciuilia excreuerunt quib9 bellis ciuilibus eis libertas ad quã multũ studuerant de manibus erepta est. et sub potestate imperatorum esse ceperunt. qui se reges appellare a principio noluerunt. quia romanis fuerat regnum odiosum. Horum autem quidam more regio bonũ cõmune fideliter procurauerunt. per quorum studium romana respublica. et aucta et conseruata est. Plurimi vero eorum in subditos quidem tyranni. ad hostes vero effecti desides et imbelles. romanam rempublicam ad nichilum redegerunt. Similis etiã processus fuit et in populo iudeorum. i. hebreorum populo. qui dum sub iudicibus regebantur. vndiqz diripiebãtur ab hostibus. vnusquisqz quod bonum erat in oculis suis faciebat. Regibus eis diuinitus datis ad eorum instantiam propter regis malicia a cultu vnius dei excusserũt. vtrimqz enim pericula ĩminent. siue dũ timet tyrãnus. euitetur regis optimũ regimẽ. siue dũ considerat᷑ potestas regia in maliciã tyrãnicam conuertatur. Capitulum. v.

Cum autem inter duo ex quorum vtrũqz periculũ ĩminet alterum eligendum oportet. id videtur eligendum potissime ex quo sequitur minus malum. Ex monarchia autẽ si in tyrãnidem cõuertat᷑. minus malũ sequit᷑. quam ex regimine plurium optimatũ quando corrumpitur. Dissensio enim que plurimũqz sequit᷑ ex regimine pluriũ. bono pacis cõtrariat᷑. quod est precipuũ in multitudine sociali. quod quidem bonũ per tyrãnidem non tollitur. sed aliqua particulariũ hominũ bona impediunt᷑. nisi fuerit tantus excessus tyrannidis quod in totã cõmunitatem deseuiat. Magis igitur preoptandum est vnius regimen quam multorum quãuis ex vtroqz sequantur pericula.

Adhuc magis illud fugiēdum videtur. ex quo pluries sequi maximam pericula possunt. Sequuntur autem maxima peri cula multitudinis frequentius ex multorum regimine q̄ ex regimine vnius. plurimūq; enim contingit vt ex pluribus aliquis ab intentione cōmunis boni deficiat q̄ q vnus tm̄. Quicumq; enim ex pluribus presidentibus diuertit ad intē tionem communis boni. dissensionis periculum multitudini subditorum īminet. quia dissentientibus principibus. cōsequēs est. vt in multitudine sequatur dissensio. Si vero vnus pre sidet. plurimūq; quidem ad bonum cōmune respicit. Si aūt a bono cōmuni intentionem auertat. non statim sequitur vt totaliter ad subditorum oppressionem intendat. q est excessus tyrānidis. et in malicia regiminis maximū gradum tenens vt supra ostensum est. Magis igitur sunt fugienda pericula que ex regimine pluriū q̄ ea que proueniunt ex guberna tione vnius. Amplius vero non minus contingit in tyran nidem verti regimen multorum q̄ vnius. sed forte frequētius Exorta namq; dissensione per regimen plurium. contingit sepe vnū alios superare. et sibi soli multitudinis dominium vsurpare. q quidem ex hijs que in hoc tpe fiunt manifeste inspici potest. Nam fere omne multorum regimē in tyrannidem est terminatum. vt in romana re publica apparet maxime. Que cum diu per plures magistratus āministrata fuisset. ex ortis simultate et dissensionibus et bellis ciuilibus. in cru delissimos tyrannos inciderunt. Et siquis preterita facta et que nnuc sunt et fiunt diligenter cōsideret pluries inueniet excreuisse tyrānidem in terris que p multos reguntur. q̄ in hijs que gubernabantur ab vno. Si igitur regimē maxime vitandum videbitur propter tyrānidem. tyrānidis autē non minus sed magis cōtingere selet in regimine pluriū q̄ vnius.

Relinquitur simpliciter magis esse expediens sub rege vno viuere. ꝙ sub regimine pluriū. Capitulum. vi.

Quia igit̄ vnius regimen p̄eligendū est. quia ē optimū
et cōtingit ipsum in tyrānidem conuerti ꝙ est pessimū
vt ex dictis patet diligenti studio laborandū est. vt sit multi
tudini prouideatur de rege. vt nō incidat in tyrānū. Primū
autem est necessariū. vt talis conditionis homo ab illis ad
quos spectat hoc officium promoueatur in regem. que nō sit
probabile in tyrānidē declinare. Unde samuel dei prouidentia
erga institutionem regis cōmendans ait. Quesiuit sibi dn̄s
virum scd̄m cor suum. et precepit dominus vt esset dux sup
populum suum. Deinde sic disponenda est regni gubernatio
vt regi iam instituto tyrānidis subtrahat occasio. Similiter
sic etiam eius temperetur potestas. vt in tyrānidem de facili
declinare non possit. Que quidem quomodo fiat in sequētibꝰ
considerandum est. Deinde vero considerandum est. si rex in
tyrānidem diuerteret. qualiter posset occurri sibi. Et siquidē
si non fuerit excessus tyrannidis. vtilius est remissam tyran
nidem tollerare ad tempus. ꝙ contra tyrannū agendo multis
implicari periculis. que sunt grauiora ipsa tyrānide. Potest
quidem contingere. vt qui contra tyrannum preualere non
possint. et sic prouocatus tyrannus magis deseuiat. ꝙ si pre
ualere quis possit aduersus tyrannum. ex hoc proueniunt
sepissime grauissime dissensiones in populo siue in tyrannū
surgitur. siue post deiectionē tyrāni. dum erga ordinationē
regimīs multitudo sepatur in partes. Cōtingit etiā interdū
vt dū alicuius auxilio multitudo expellit tyrannū ille ptāte
accepta tyrānidem arripiat. et timens pati ab alio ꝙ ipse in
aliū fecit. grauiore seruitute subditos opprimit. Sic. n. ī tyrā
nide solet cōtingere. vt posterior grauior fiat. ꝙ p̄cedens. dū

precedentia grauamina non deserit. etiam ipse ex sui cordis malicia noua excogitat. Unde syracusis quondam dyonisij mortem omnibus desiderantibus. quedam anus vt incolimis et sibi supstes esset cōtinue orabat. q vt tyrānus cognouit cur hoc faceret interrogauit. At illa. puella cū essem inquit et grauem tyrānum haberemus alium cupiebam. Quo interfecto. Aliquatulū durior successit eius quoqȝ finiri dn̄ationē magnū estimans. Tercium te importuniorē habere cepim⁹. rectorem. Itaqȝ si tu fueris assumptus. deterior in locū tuum succedet. et fiet intollerabilis excessus tyrānidis. Quibusdam visum fuit. vt ad fortiū virorꝝ virtutem pertineat tyrannū interimere. seqȝ pro liberatione multitudinis exponere periculo mortis. Cuius rei exemplum etiā in veteri testamento habetur. Nam aioth quidam iudeus eglon regem moab qui graui seruitute populum dei premebat. sita infixa in eius femore interemit. et factus ē populi iudex. Sed hoc apostolice doctrine non congruit. Docet enim nos petrus apostolus nō solum bonis et modestis sed etiā discolis dicimus reuerētur subditos esse. Hec enim gracia. si propter conscienciam dei sustineat aliquis tristicias patiens iniuste. vnde cum multi tyrannorꝝ imperatores fidem xp̄i persequerentur tyrannice. magnaqȝ multitudo tam nobilium q̄ꝫ populi esset ad fidem conuersa. non resistendo. sed mortem patienter et armati sustinentes pro xp̄o laudantur. vt in sacra thebeorꝝ legione manifeste apparet. Magisqȝ aioth iudicandus est hostem interemisse q̄ꝫ populi rectorem vel tyrānum. Unde etiam in veteri testamento legūtur occisi fuisse hij qui occiderūt ioas regem iuda. quāuis a cultu dei recedentem. eorum filijs reseruatis scd̄m legis preceptum. Esset autem hoc multitudini periculosum et eius rectoribus. si priuata p̄sumptione aliqui

attemptarent presidentium necem et tyrānoꝝ. Plurimumqꝫ enim huiusmodi periculis magis exponunt se mali ꝙ boni. Malis autem solet esse graue dominiū non minus regum ꝙ tyrannoꝝ. quia scđm sententiā salomonis dissipat impios rex sapiens. Maius igitur periculū ex huiusmodi presumptione iminet multitudini de amissione boni regis ꝙ remedium de subtractione tyrāni. Uidetur autem magis contra tyrannoꝝ seuiciam non priuata presumptione aliquoꝝ. sed auctoritate publica procedendū. Primo quidem si ad ius alicuius multitudinis pertineat sibi prouidere de rege. non iniuste ab eadē rex institutus potest destitui. et refrenari eius potestas. si potestate regia tyrānice abutatur. Nec putanda est talis multitudo infideliter agere tyrānū destituens etiā si ei i perpetuū añ subiecerat. quasi hoc ipse meruerit i multitudīs regimine se non fideliter gerens vt exigit regis officium. ꝙ ei pactum a subditis non seruetur. Sic romani terquinū superbū quē in regē susceperant propter eius et filioꝝ tyrānidem a regno eiecerunt. substituta minori s. cōsulatoria potestate. Sic etiā domicianus qui modestissimis imperatoribꝰ vespasiano patri et tyto filio eius successerat. dū tyrānidem exerceret a senatu romano interemptus est. omnibus que idem peruerse egerat per senatus consultū iuste et salubriter in irritum reuocatis vnde et factum est. vt et beatus iohānes euangelista. dilectꝰ dei discipulus. qui per ipsum domicianū in pathmos insulā fuerat exilio relegatus ad ephesum per senatus consultum remitteretur. Si vero ad alicuiꝰ superioris ius ptineat multitudini prouidere de rege expetendū est ab eo remediū contra tyrāni nequiciā. Sic archelai qui in iudea pro herode patre suo iam regnare ceperat paternam maliciā imitantis iudeis contra eum querimoniam ad cesarem augustum deferentibus.

primo quidem potestas eius diminuit. ablato sibi regio nomine. et medietade regni sui inter duos fratres eius diuisa. Deinde cum nec sic a tyrannide cõpesceretur. a tyberio cesare religatus est apud lugdunum gallie ciuitadẽ. Quod si oino contra tyrannum auxilium humanum haberi nõ possit. recurrendum est ad regem omnium deum. qui est adiutor in oportunitatibus in tribulatione. Eius enim potentie subest. vt cor tyranni crudele conuertat in mansuetudinem. scdm illud salomonis. cor regis in manu dei est. quocumqz voluerit inclinabit illud. Ipse enim est qui regis assueri crudelitatem qua iudeus mortem preparabat in mansuetudinem conuertit Ipse enim est qui nabugodonosor regem crudelem in tantam deuotionem conuertit. quod factus est diuine potentie predicator. Nunc ergo iquit ego nabugodonosor laudo et magnifico et glorifico regẽ celi. quia opera eius vera et vie eius iudicia et gradientes in superbia potest humiliare. Tyrãnos vero quos reputat conuersione indignos potest auferre de medio. vel ad infimum statum reducere. scdm illud sapiẽtis. Sedes ducum superbor destruxit deus. et sedere fecit mites pro eis. Ipse enim qui videns afflictionem populi sui i egypto. et audiens clamorem. eorum pharaonis tyrãnidem deiecit cum exercitu suo in mare. Ipse est qui memoratum nabugodonosor prius superbientẽ eiectum non solum de regni solio sed etiam de hominum consortio i similitudinem bestie. com mutatus nec abbreuiata est manus eius vt populum suum a tyrannis potestade liberare non posset promittit enim per ysaiam populo suo requiem se daturum a labore et a cõcussione et a seruitute dura qua ante seruierat et per ezechielem dicit. Liberabo gregem meum de ore eorum. s. pastorum qui pascunt seipsos. Sed vt hoc beneficium populus consequi

mereatur debet a peccatis cessare quasi in ultionem peccati diuina promissione impij accipiunt principatum dicente domino per osee. Dabo tibi regem in furore meo. Et in iob dicit. quod regnare facit hominē ypocritam propter peccata populi. Tollenda est igitur culpa ut cesset tyrānidis plaga.

Capitulum. vij.

Quomodo autem scd̄m predicta regis est officium bonū multitudinis querere nimis videretur onerosum esse regis officiū nisi ei aliquod bonum ex hoc proueniret Oportet igitur cōsiderare quale sit boni regis premium conueniēs Quibusdam igitur visum est regis premium nō aliud ꝙ honorem et gloriam. vnde et tullius in libro de republica diffinit pricipem ciuitatis esse alendum gloria. Cuius rationem aristotiles in libro ethicoꝝ assignare videt̃. Quasi princeps cui nō sufficit honor et gloria consequenter efficit̃ tyrān9. Inest animis oim ut propriū bonū querāt. Si igitur cōtent9 nō sit gloria et honore. querat voluptates et diuicias et sic ad rapinas et subditoꝝ iniurias cōuertit̃. sed si hāc sentētiā recepim9 pluria secunt̃ iconuenientia. Prio nāq hoc regib9 esset dispēdiosum si tot labores et sollicitudines paterēt̃ pro mercede tā fragili. Nichil enim videt̃ in rebus humanis esse fragili9 gloria et honore cū fauores hoim depēdeāt ex opinionib9 hoim et verbis eoꝝ quib9 nichil est mutabili9 in vita hoib9. Et ide ē ꝙ ysaias propheta huiusmōi gloriā noiat florē feni. Deinde huāne glorie cupido animi magnitudinē aufert. Qui enim fauorē hoim querit necesse ē ut ī eo casu qđ dicit aut facit eorum voluntati deseruiat. et sic dū placere oib9 studet ut seru9 singuloꝝ efficit̃. propter qđ etiā idē tulli9 in libro de officijs cauendum dicit esse glorie cupiditaꝝ. Tripliciter enim animi libertatem p quam magnanimis viris

debet omnis esse contentio. Nichil autem principem qui ad
magna pagenda instituitur decet magis q̄ animi magnitudo
Est igitur inco npetens regis officio humane glorie premiũ.
Similiter etiam est multitudini noxium si tale premium sta
tuatur principibus. partinet enim ad boni viri officium vt
contempnat gloriam, sicut et alia temporalia bona virtuosi
enim et fortis animi est pro iusticia contempnere gloriam
sicut et vitã. Unde fit quoddam mirabile. vt quia virtuosos
actus cõsequitur gloria. ipsaqȝ gloria virtuose contempnitur
ex contemptu glorie homo virtuosus redditur per sententiã
fabij dicentis. gloriam qui spernit veram habebit. et de ca-
thone dicit salustius. Quo minꝰ patebat gloriam. tanto ma
gis assequebatur illam. Ipsiqȝ cristi discipuli se sicut dei mi
nistros exhibebant per gloriam et ignobilitatẽ per infamiã
et bonam famam. Non igitur boni viri conueniens premiũ
gloria est. q̄ contempnunt boni. Si igitur hoc solum p̄miũ
statuatur principibus sequet̃ bonos viros. aut non assumere
principatum aut si sumpserint inpremiatos esse. Amplius ex
cupidine glorie periculosa mala proueniunt. Multi enim dũ
inmoderate in rebus bellicis quesierint se ac suos exercitus
perdiderunt libertate patrie sub hostium seruitute redacta.
Unde toquacius romanus princeps ĩ exemplo huius vitandi
discriminis filium qui contra suum imperium ab hoste pro
uocatus. iuuenili ardore pugnauit. licet vicisset occidit: ne
plus mali esset in presumptionis exemplo. q̄ virilitatis in
gloria hostis occisi. habet etiam cupido glorie accepte sibi
familiare vicium similationem videlicet. quo enim difficile
est paucis. qȝ contingit veras virtutes assequi quibus solum
debetur honor et gloria. Multi gloriam cupientes virtutum
simulatores fiunt propter qđ sicut salustius dicit. Ambicio

multos mortales falsos fieri coegit aliud clausum in pectore aliud promunt habere in lingua. magnum quia vltra querit ingenium bonum habere. Sed et saluator noster eos qui bona opera faciunt vt ab hominibus videantur ypocritas id ē similatores vocat. Sicut igitur periculosum est multum. Si princeps voluptates et diuicias querat pro premio. ne raptor et cōtumeliosus fiat. ita periculosum est si ei determinet glorie premium. ne presumptuosus et similator existat. Sed quantum ex dictorum sapientum. intentione apparet. non ea ratione honorem et gloriam pro premio principi decreuerunt tā quam ad hoc principaliter ferri debeat regis bona itentio. Sed quia tollerabilius est si gloriam querat quā si pecuniam cupiat vel voluptatem sequatur. hic enim vicium virtuti propinquius est cum gloria quam cupiunt homines nichil aliud sit. vt augustinus diffinit quam iudicium hominum bene de hominibus operantium. Cupido igitur glorie habet aliquod virtutis vestigium saltem de bonorum approbationem querit et eis displicere recusat. paucis igitur ad veram virtutem prouenientibus tollerabilius videtur si perferatur ad regnum qui vel iudicium hominum metuens saltem a malis manifeste retrahitur. Qui enim gloriam cupit aut vera via id est per virtutem operis vicitur vt ab hominibus approbetur. vel saltem dolis ad hoc tendit atque fallacijs. Qui vero dominari desiderat. si cupiditate glorie carens nō timeat bene iudicantibus displicere. etiam per apertissima scelera querit plurimumque optinere quod diligit. vnde bestias superat siue crudelitatis siue luxurie vicijs sicut in nerone cesare patet. Cuius vt augustinus dicit. tanta fuit luxuria vt nichil ab eo putaretur metuendum virile tanta crudelitas vt nichil molle habere putaretur. Hoc autem satis

exprimitur per illud ꝙ aristoteles de magnanimo in ethicis dicit. ꝙ non querit honorem et gloriam. q. quid magnum ꝙ sit virtutis premiũ sufficiens. sed non vltra hoc ab hominib9 exigit. hoc enim inter omnia terrena videtur esse principium vt hoc omni ab hominibus testimonium de virtute reddat.

Capitulum. viij.

Quomodo ergo mundanus honor et hominum gloria regie celsitudinis nõ est sufficiens premium inquirendum restat quale sit eius suffiriens premium. Est autem conueniens vt rex p̃mium expectet a deo. Manifeste enim pro suo ministirio premium expectat a domino. rex autem populum gubernando minister dei est. dicente apostolo. ꝙ omnis potestas a domino deo. et ꝙ dei est minister vindex in iram ei qui male agit et libro sapientie. Reges regni dei ministri dei describunt. Debent igitur reges pro suo regimine premium expectare a deo remunerat autem deus reges pro suo ministerio temporalibus bonis interdum. sed talia premia sunt bonis malisq̧ cõmunia. Unde dominus ad ezechielem dicit. Nabugodonosor rex babilonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus tyrum et merces non est reddita ei nec exercitui eius de tyro pro seruitute qua seruiuit michi aduersus eam: ea. s. seruitute ꝙ peccatis scd̃m apostolum dei minister est vindex in iram ei qui male agit. Et postea de p̃mio dicit domin9 deus. Ecce ego dabo nabugodonosor regẽ babilonis in terra egypti et diripiet spolia eius et erit merces exercitui eius. Si igitur reges iniquos contra dei hostes pugnantes licet non ĩtentione seruiendi deo sed sua odia et cupiditates exequendi tanta mercede dominus remunerat vt eis de hostibus victoriam tribuat. regna subiciat et spolia diripienda proponat. Quam faciet bonis regibus qui pia

intentione populum dei regunt et hostes ipugnant non qui
dem terrenam. sed eternam eis mercedem promittit nec i alio
ꝙ in se ipso dicente petro pastoribus populi dei. pascite qui
in vobis est gregem dei. vt cum venerit princeps pastorum
idest rex regum cristus parcipiatis. imercescibilē glorie co
ronam. de qua dicit ysaias. Erit dominus sertum exultatio
nis et dyadema glorie populo suo. hoc autem ratione mani
festatur. Est enim mentibus omnium ratione vtentium indi
tum virtutis premium beatitudine esse virtus enim vniuscu
iusqꝫ esse describitur que bonum facit habentē et opus eius
bonu reddit. Ad hec aūt quisqꝫ operande puenire nititur. ad
id quod est maxime desiderio inditum. hoc autem est felicem
esse ꝙ nullus potest nō velle. Hoc igitur premium virtutis
cōuenienter expectat ꝙ facit hoiem bonū. Si aūt bonū opari
virtutis est opus bene regere subditos. Hoc etiam erit pmiū
regis ꝙ eū facit esse bonū. Qd autē hoc sit hinc considerandū
est beatitudinem quidem dicimꝰ vltimū desideriorꝝ finē. neqꝫ
enim desiderij motus in ifernū procedit. Esse eni inane natu
rale desideriū eum infinita ptransiri non possint. Cum autem
desideriū etiam intellectualis nature sit vniuersalis boni. hoc
solum bonum vere bonum facere poterit. quo adepto nullū
bonū restat. ꝙ ampliꝰ desiderari possit. vnde ee beatitudo dicit
bonū perfectū. q. oīa desiderabilia in se cōprehendens. tale au
tē non est aliqꝺ bonū terrenū. Nā qui diuicias hnt ampliꝰ hre
desiderāt. et simile patꝫ in ceteris. et si āpliora nō querāt de
siderāt tn̄ vt ea pmaneant vel alia in locum eorꝝ succedant.
nichil eni pmanens inuenit in rebꝰ terrenis. Nichil igitur
terrenū ē ꝙ quietare animū possit. neqꝫ igit terrenum aliqꝺ
bonum facere potest. nec possit esse regis conueniēs pmium.
Adhuc cuiꝰlibꝫ finalis rei pfectio et bonū cōpletū ab aliquo

superiori dependet quia et ipsa corporalia meliora reddunt
ex adiunctione meliori. peiora vero si deterioribus admisce
antur. sicut argento si misceatur aurum. argentum fit melius
ꝙ ex plumbi admixtione impurum efficitur. Constat autem
terrena omnia esse infra mentem humanam beatitudo autē
est hominis finalis perfectio et bonum completū ad qđ oēs
venire desiderant. Nihil ergo terrenum ꝙ potest hominem
beatum facere neqꝫ igitur terrenum est aliquod regis premi
um sufficiens. Non enim vt augustinus dicit. cristianos pri
cipes beatificamus quia diuicijs imperauerunt. vel īperātes
alios morte placita reliquerūt. vel hostes rei publice diminu
erunt. vel ciues aduersus se īsurgentes. et capere et opprimere
potuerunt. sed felices eos dicimus. si iuste imperant si malū
cupiditatibus potius q̄ gentibus quibus licet imperare. si
omnia faciunt non propter ardorem inanis glorie. sed prop
ter caritatem felicitatis eterne. Tales īperatores cristianos
dicimus beatos esse interim spe. postea ipsa re futuros cum
id quod expectamus aduenerit. Sed nec aliqꝫ creatū est ꝙ
hominem beatum faciat et possit regi determinari pro pre
mio. Tendit enim vniuscuiusqꝫ desiderium in suum principi
um a quo esse suum creatur. Causa vero mētis humane nō
est aliud q̄ deus. qui eam ad suam ymaginem fecit. Solus
igitur deus est qui hominis desiderium quietare potest et fa-
cere hominem beatum et esse regis conueniens premiū. Am
plius mens humana vniuersalis boni cognoscitiua est per
intellectum et desideratiua per voluntatem. bonum autem vni
uersale non inuenitur nisi in deo. nichil igitur est ꝙ possit
hominem beatum facere eius implendo voluntatam nisi de9
de quo dici potest. Qui replet in bonis desiderium tuum. In
hoc igitur rex suum premium statuere potest et debet. Hoc

igitur considerans dauid rex dicebat. Quid enim michi est i celo et a te quid volui super terram. Cui postea rñdens dixit Michi adherere deo bonum est et ponere in deo spem meam. Ipse enim est qui dat salutem. non solum temporalem qua cõmuniter saluat homines et iumenta. sed eam de qua dicit ysaias. Salus autem mea in sempiternum erit. qua homines saluat eos ad equalitatem angelorum perducens. Sic igitur verificari potest ꝙ regis premium non sit honor et gloria. Quia enim mundanus et caducus honor huic honori similis esse potest vt homo sit ciuis sanctorum et domesticus dei et inter dei filios computatus herediatem regni celestis assequetur cum cristo hic est honor ꝙ concupiscens et admirãs rex dauid. dicebat. Nimis honorati sunt amici tui deus. que ĩsuper humane laudis gloria huic glorie cõparari põt ꝙ nõ fallax blandientium lingua non decepta hoĩm opinio fallax profert. sed ex interioris cõscientie testimonio prodit. et dei testĩonio confirmatur qui suis confessoribus premitit ꝙ confiteatur eos in gloria patris cum angelis dei. qui autem hãc gloriam querunt eam inueniunt et qui non querunt gloriã hominum consequũtur. exemplo salomonis qui non solum sapientiam quam quesiuit accepit a domino sed factus est sup omnes alios reges gloriosus. Capit. ix.

Considerandum restat vlterius. ꝙ sublimen et eminentem obtinebunt celestis beatitudinis gradum qui officium regum digne et laudabiliter exequũtur. Si enim beatitudo virtutis est pmiũ consequens est vt maiori virtuti maior gradus beatitudinis debeatur. Est autem virtus precipua qua homo animis non solũ seipsum sed alios dirigere potest. et tanto maior quanto plurium regitura est et q2 secundũ virtutẽ corporalem tanto aliquis virtuosior reputat᷑.

quanto plures vincere potest. aut pondera plura leuare. Si igitur maior virtus requiritur ad regendam domesticam familiam q̄ ad regendum seipsum. multoq̄ magis ad regimen ciuitatis et regimen regni. Est igitur regimen excellentis virtutis. bene regium officium exercere. Debetur igitur excellens in beatitudine premium. et ad hoc in omnibus artibus et potentijs laudabiliores sunt qui alios bene dirigūt q̄ qui secūdum aliorum directionem se bene habent. In speculatiuis enim maius est virtutem docendo alijs tradere q̄ ab alio traditam capere posse. In artificijs etiam maior estimatur. maiorīq̄ precio cōducitur architector qui edificium disponit. q̄ artifex qui scdm̄ eius dispositionem manualiter operatur et in rebus bellicis maiorem gloriam de victoria consequetur prudentia ducis q̄ militis fortitudo. Sic autem habet se rector multitudinis in hijs que sunt in singulis scdm̄ virtutem agenda. sicut doctor in discipulis. et architector in edificijs. dux in bellis. Est igitur rex maiori premio dignus si bene subiectos gubernauerit q̄ aliquis subditorum si se bene sub rege habuerit. Amplius si virtutis est vt per eam opus hominis bonum reddatur. maioris virtus esse videtur q̄ magis bonum aliquis operatur. Maius et diuinius est bonum multitudinis. q̄ vnius. vnde et interdum malum vnius sustinet. si bono multitudinis cedat. sicut occiditur latro. vt pax multitudini detur. et ipse deus mala in mundo non sineret. nisi ex eis bona eliceret ad vtilitatē et pulchritudinē vniuersi. pertinet autem ad regis officium. vt bonum multitudinis studiose procuret. maius igitur premium debetur regi pro bono regimine. q̄ subdito pro recta actione hoc autem manifestius sciet. Si quis magis in spirituali consideret laudatur enī ab hominib⁹ queuis priuata psona et ei arcius

computatur in premium si egenti subueniat. Si discordes pacificet si oppressum a potentiore eripit. denique si aliter qualiter conuenit opem et consilium conferat et salutem. Quanto igitur magis laudandus est ab hominibus et premiandus a deo qui totam prouintiam facit pace gaudere. violentes cohibet. iusticiam seruat et disponit quid agendū sit hominibus suis legibus et preceptis. Hinc etiam magnitudo regie virtutis apparet ꝙ precipue dei similitudinem gerit dum hoc agit in regno ꝙ deus in mundo. Unde in exodo. Judices multitudinis dij vocantur. Imperatores etiam apud romanos diuini vocabantur. Tanto autem est aliquid deo magis acceptum quanto magis ad eius imitationem accedit Unde et apostolus monet. Estote imitatores dei sicut et filij karissimi Sed si scdm sententiam sapientis. omne animal diligit simile sibi. scdm ꝙ cause similitudinem aliqualiter habent causata. Consequens igitur est bonos reges deo esse acceptissimos et ab eo maxime premiandos. Similiter etiam vt gregorij verbis vtar. quid sublimitas regiminis. nisi tempestas mentis. Quieto aūt mari recte nauē etiā iperitus dirigit. turbato aūt tempestatis fluctibus etiā peritus nauta se confundit. Unde plerumque in occupatiōe regiminis. ipse quoque boni opis vsus pdit qui i trāquilitate turbat. valde ei difficile est vt sicut augus dicit si inter linguas sublimiter honoratū et obsequio nimis hūiliter salutātū non extollunt sed se hoies eē meinerunt. et in ecclesiastico dicit esse diues beatus qui post aux non abijt nec spauit in thesauris pecunie. qui potuit trāsgredi et non est transgressus facere mala. vt nō fecit. Ex quo quasi ī virtutis ope probatus īuenit fidelis. Unde scdm sapiētis prouerbiū ondit principatus vir. Multi enī ad principatus culmē puenientis a virtute deficiūt. qui dū ī īfimo essent statu. virtuosi videbāt

Ipsa igitur difficultas que principibus imminet. ad bene agendum. eos facit maiori premio dignos. etiam si aliquando per infirmitatem peccauerint. apud homines excusabiles redduntur et facilius a deo veniam promerentur. si tamen vt augustinus dicit. pro suis peccatis humilitas et miserationes et orationis sacrificium de suo corde vero immolare nō negligunt. In cuius rei exemplum de achab rege israhel qui multum peccauerat dominus ad helyam dixit. quia humiliatus est mei causa. non inducam malum in diebus eius. Non solum autem ratione oram. q̄ regibus excellens premium debeatur. sed etiam auctoritate diuina firmatur. Dicitur enim in zacharia q̄ in illa beatitudinis die erit domus protector habitantium in iherusalem. i. in visione pacis eterne. Aliorum domus erunt. sicut domus dauid quia scilicet omnes reges erunt et regnabunt cum cristo sicut membra cum capite. sed domus dauid erit sicut domus dei. quasi sic fideliter regendū dei officium gessit in populo ita in premio. deo propinquius habebitur. hoc etiam fuit apud gentiles aliqualiter sompniatum dum ciuitatum rectores atq̧ seruatores in deo transformari putabunt.

Capitulum. x.

Cum igitur regibus tam grande in celesti beatitudine premium proponatur si bene se ī regēdo habuerint diligenti cura seipsos obseruare debent ne tyrannide conuertatur. Nichil enim ei acceptabilius esse potest. q̄ ex honore regio quo sublimantur in terris. in celestis regis gloriā trāsferantur. Econuerso vero tyranni quia propter quedam terrena commoda iusticiam deserunt tanto priuantur premio qd̄ adipisci poterāt iuste regendo. Quam autem stultum sit pro hibimus paruis et temporalibus bonis maxima et sempiterna perdere bona. nullus nisi sit stultus aut infidelis ignorat

Ad dicendū ē etiā ꝑ hec temꝑalia cōmoda propter que tyrāni iusticia n deserunt magis ad lucrum proue.niunt regibus dū iustitiā seruant. Primo namq inter mundana omnia nichil est q amicicie dignum proferend videat. Ipsa eni ē que virtuosos in vnū consiliat virtutē conseruat atq promouet. Ipsa est qua oēs indigent in quibuscū q negocijs exequēdis que nec prosꝑis īportune se ingerit. nec desinit in aduersis. Ipsa est que maxime delectationes affert in tm̄ vt quecumq delectabilia in tedium sui amicis vertantur que'libet autem aspera facilia et prope nu'la facit amor. Nec est alicui tyrāni tāta crudelitas. vt amicicia non delectent. Dyonisius enim quondā syracusanorum tyrannus cum duorum amicorum qui damon et phichias dicebātur. alterꝫ occidere vellet is qui occidendꝰ erat inducias impetrauit vt donum profectꝰ res suas ordinaret. Alter vero amicorum se obsedem tyranno pro eius reddittu dedit appropinquante aūt profixo die nec illo redeunte vnu'quisq fi deiussorem stulticie arguebat at ille se nichil de amici constantia metuere predicabat eadem autem hora que fuerat prefixa. occidendus redijt ammirans autem tyrannus. supplicium propter amicicie fidem remisit insuper rogans vt eum tercium reciperent in amicicie gradum. hoc tm̄ inamicicie bonum quamuis desiderent tyranni consequi non possunt dum enim commune bonum non querunt sed proprium fit parua vel nulla eorum communio ad subditos. Omnis autem amicicia aliqua super communione firmatur eos vero qui conueniunt. vel per origenem nature vel per morum similitudinem vel per cuiuscumq societatis cōionem videmus amicicia cōiungi. pua igit̄ vel potius nulla ē amicicia tyrāni et subditi simul quia dū subditi per tyrānicā iniustitiā opprimunt et se amari non sentiunt sed contempni nequaq amāt

Est enim maioris virtutis inimicos diligere et persequenti bus bene facere. q̄p q a multitudine obseruatur nec habent vnde de subditis conquerantur si ab eis non diligantur quia nec ipsi se tales exhibent vt diligi debeant at boni reges bonū cōmunem perfectum studiose intendunt et eorum studio sub diti plurima commoda se consequi sentiunt diliguntur a plu rimis. dum subditos amare se demonstrant quia et hoc etiā est maioris malicie q̄p q in multitudine cadit vt odio habe antur amici benefactoribꝫ rependatur malum pro bono. Ex hoc amore prouenit qd bonorum regum regimen fit stabile dum pro ipsis se subditi quibusqꝫ periculis exponere nō re cusant. Cuius exemplum in iulio cesare apparet. de quo sue tonius refert. q milites suos vsqꝫ adeo diligebat. vt audita quorumdam cede. capillos et barbam aut non descerpserit. q̄p mendicasset. Quibꝫ regibꝫ deuotissimos sibi et fortissimos milites reddidit. ita q pluriqꝫ eorum capti cōcessam sibi sub ea conditione vitam. si militare aduersus cesarem vellent re cusarent. Octauianus etiam augustus qui modestissime im perio vsus est et tantum diligebatur a subditis vt pluriqꝫ morientes victimas deuouerant immolari demandarent quia eum superstitem reliquissent. Non est igitur facile vt princi pis perturbetur dominium quem tanto consensu populus a mat. propter qd salomon dicit. Rex qui iudicat in iusticia pauperes tronus eius in eternum firmabitur tyrannorum ve ro dominium diuturnum esse non potest. cum sit multitudini odiosum. Non enim potest diu conseruari q votis multorū repugnat. vix enim a quoqꝫ presens vita transigitur. quin ali quis aduersitates paciatur. aduersitas autem tempore. occa sio deesse non potest contra tyrannum insurgendi. et si adsit occasio non deerit ex multis vel vnus qui occasione nō vtat

Insurgente autem populus nociue prosequitur nec de facile carebit effectu quod cum fauore multitudinis attemptatur. vix ergo potest contingere quod tyranni dominium protendatur in longum. Hoc etiam manifeste apparet si quis consideret vnde tyranni dominium conseruetur. non enim conseruatur amore cum parua vel nulla sit amicicia subiecte multitudinis vt ex prehibitis patet. De subditorum autem fide tyrannis confidendum non est. non enim inuenitur tanta virtus in multis vt infidelitatis virtute comprimantur ne indebite seruitutis iugum si possint excutiant. fortassis autem non fidelitati contrarium reputabitur secundum opinionem multorum. si tyrannice nequicie qualitercumque obuietur. Restat igitur vt solo timore tyranni regimen sustentetur. vnde et timere se a subditis intentione procurat. Timor autem est debile firmamentum. Nam qui timore subditur. si occurrat occasio qua possit in preuitatem sperare contra presidentes insurgunt eo ardentius quo magis contra voluntatem ex solo timore cohibebantur sicut si aqua per violentiam concludatur et aditum inuenerit impetuosius fluit Sed nec ipse timor erat periculo. cum ex nimio timore pluriquam in desperationem incidunt. Salutis autem desperatio audacter ad quolibet attemptanda precipitat. Non igitur potest tyranni dominium esse diuturnum hoc etiam non minus exemplis quam rationibus apparet. Si quis enim antiquorum et modernorum euentus consideret vix inueniet tyranni alicuius dominium diuturnum fuisse vnde et aristoteles in sua politica multis tyrannis enumeratis omnium monstrat dominium breui tempore fuisse finitum. quorum tamen aliqui diucius preferunt. quia non multum in tyrannide excedebant. sed quidem ad nutum imitabantur regalem modestiam. Hoc autem adhuc magis fit manifestum ex consideratione diuini iudicij

vt enim in iob dicitur. Regnare fecit hominem ypocritam propter peccata populi. Nullus autem verius ypocrita dici potest ꝙ qui sumit regis officium et exhibet se tyrānam ypocritadem qui alias terras representat personā sic in spectaculis fieri consueuit. Sic igitur deus prefici permittit tyrānos ad puniendum subditorum peccata. Talis autem punicio in scripturis nominari consueuit ira dei. vnde dominus per osee tibi dicit. Dabo regem in furore meo. Infelix autem rex qui populo in furorem dei conceditur. Non enim stabile potest esse eius dominium. q. non obliuiscetur misereri deus. aut cōtinebit in ira misericordias suas. quinimmo vero per iohelem dicitur. Est paciens et multe misericordie et prestabilis sup malicia. Non igitur deus diu promittit regnare tyrānos sed post tempastatem per eos inductam populo per eorum deiectionem tranquilitatem īducit. Unde sapiens dicit. Sedes ducum superborum destruit dominus et sedere fecit mites pro eis. Experimento et apparet ꝙ reges per iusticiam magis adipiscantur nisi diuicias quam per rapinam tyranni. Quia enim tyrannorum dominium subiecte multitudini displicet opus habent tyranni multos habere satellites per quos contra subditos tuti reddantur. in quibus necesse est plura expēdere. quod a subditis rapiunt. Regum autem dominium quia subditis placet. omnes subditos pro satellitibus ad custodiā habent in quibus expendere opus non habent. Sed interdū in necessitatibus plura regibus sponte donantur ꝙ tyranni diripere possunt. et sic impletur ꝙ salomon dicit. Alij scilicet reges dedunt propria benefaciendo subiectis. et diciores fiunt. Alij scilicet tyranni rapiūt non sua et semper ī egestate sunt. Similiter aliter etiam iusto dei iudicio fit vt qui diuicias iniuste congregauerunt inutiliter eas expendunt aut

iniuste auferuntur ab eis. vnde salomon dicit. Auarus nõ implebitur pecunia. et qui amat diuicias fructum non capiet ex eis. quinimmo vt alias dicit. conturbat domum suam qui sectatur auariciam. reges vero dum iusticiam querunt et nõ diuicie eis adicientur a deo sicut salomoni qui dum sapiẽtiã quesiuit aliud faciẽdum iudiciũ promissionẽ de habundantia diuiciarum recepit. De fama enim superfluum videt̃ dicere. Quis enim dubitet bonos reges non solum in vita sed magis post mortem quodammodo laudibus hominum viuere et in desiderio haberi. Malorum vero nomen statim deficere. vel si excellentes in malicia fuerunt cum detestatione eorum permanere. vnde salmon dicit. Memoria iusti cum laudibus. nomen autem impiorum putrescit vel deficit vel remanet cum fetore.

Capitulum. xi.

Ex hijs ergo manifestum est quod stabilitas peccatis diuine honor et fama magis regibus ꝙ tyrannis ad votum perueniunt propter que tamen indebitu adipiscenda inclinat ad tyrannidem pricipem. Nullus eni ad iusticiam declinat nisi cupiditate alicuius commodi tractens. Priuatus insuper tyrannis excellentissima beatitudine que regibus debetur in premio. et ꝙ est grauius maximum tormentum sibi acquirit in penis. Si enim vnum hominem spoliat vel si in seruitutem redigit vel occidit maximam penam meretur quantum quidem ad iudicium dei dampnationem eternam quãto magis est tyrannum deteriora mereri supplicia qui vndiqȝ ab hominibus rapit contra hominem communem libertatem laborat pro libito voluntatis quoscumque interfecit. Tales ergo raro penitere vento superbie inflati multo peccatorum a deo deserti et adulationibus hominum delibuti et rarius digne sacrifacere. possunt. Quãdo enim restituerunt omnia que

preter iusticie debitum abstulerūt. ad que tamē restituenda nullus eos dubitat teneri. Quando responsabunt eis quos oppresserunt et iniuste qualitercumqꝫ locarunt additur autem ad eorum in penitentiam ꝙ omnia sibi licita estimabant que impune sine resistentia facere potuerunt. vnde nō solum non emendare satagunt que male fecerunt sed sua consuetudine pro auctoritate vtentes peccandi audaciam trāsmittūt ad posteros et sic non solum suorum facinorum aqud deum rei tenentur. sed etiam eorum quibus peccandi occasionem reliquerunt. Aggrauatur et eorum peccatum et digniti suscepti officij. Sicut enim terrenus rex grauius peruertit suos ministros si inueniat sibi eos contrarios. ita deus magis puniet eos quos sui regiminis exequtores et ministros fecit si nequiter agant dei iudicium in amaritudinē conuertentes vnde et in libro sapientie ad reges iniquos dicitur. quoniam cum essetis ministri regis illius. non recte iudicastis neque custodistis legem iusticie neqꝫ scdm voluntatem dei ambulastis horrende et cito apparebit vobis ꝙ iudicium durissimum in hijs qui presunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia potentes autem potenter tormenta pacientur. Ad ei abugo. p ysa. dr. Ad infernum detraheris in profundum laci qui te viderint ad te inclinabunt teqꝫ prospicient. q. profundius in penis submersum. Capit. xij.

Si igitur regibus habundanter temporaila bona proueniunt et excellens beatitudinis gradus. preparatur a deo tyranni aūt et a temporalibus bonis que cupiune plurimumqꝫ frustrantur. Multis igitur periculis temporalib9 subiacētis et quod est amplius bonis eternis priuantur. Ad penas grauissimas reseruati vehementer studendum est huius que regendi susceperunt vt reges se subditis prebeant non

tyrannos. De rege autem quid sit et quod expediat multitudine regem habere ad hoc autem quod presidenti expediat se regem multitudini exhibere subiecte non tyrannum. tanta a nobis dicta sunt. Capitulum. xiij.

[C]Onsequens autem ex dictis est considerare quid sit officium regis et qualem oporteat esse regem. Quoniam vero ea que sunt scdm artem imitantur ea que sunt scdm naturam. ex quibus accipimus vt scdm rationem operari possimus optimum videtur a forma regis naturalis assumere. Inuenitur autem ī rerum natura regimen et vniuersale et perticulare. vniuersale quidem scdm ꝙ omnia sub regimine dei continentur. que sua prouidentia gubernantur. perticulare quidem regimen maxime diuino regimini simile inuenitur in homine qui ob hoc minor mundus appellatur. quia in eo inuenitur forma vniuersalis regiminis. Nam sicut vniuersa creatura corporea et omnes spirituales virtutes sub diuino regimine continentur. sic et corporis membra. et cetere vires anime a corde regūtur. et sic quodammodo patet. sicut se habet ratio in homine. sic deus in mundo. Sed sicut supra ostēdimus. homo est animal naturaliter sociale in multitudine viuens. Similitudo diuini regiminis inuenitur in homine non solum ad hoc ꝙ ratio regis ceteras partes hominis. sed vlterius quantum ad hoc ꝙ per rationes vnius hominis regitur multitudo. ꝙ maxime pertinet ad officium regis. dum etiam in quibusdam animalibus que socialiter viuunt quedam similitudo inuenitur huius regiminis. sicut in apibus in quibus etiam reges esse dicunt. Nota ꝙ per rationes sit regimē cōmunis. sed p istrumētū nature inditū a summo regēte qui ē actor nature. Hoc igit officiū se suscepisse rex cognoscat vt sic i regno sicut in corpe aīa. et sicut de⁹ in mūdo.

Quid si diligenter excogitet ex alto iusticie in eo zel9 accen
ditur dum considerat adhuc se fore positum in loco dei. vt iu
dicium in regno exerceat. Exaltatio vero mansuetudinis et
clementie lenitatem acquirit. dum reputat singulos qui suo
subsunt regimini sicut propria membra. Capit. xiiij.

Portet igitur considerare quid deus in mundo faciat.
Sic enim manifestum est et erit. quid emineat regi fa
ciendum. Sunt autem vniuersaliter consideranda duo opera
dei in mundo. vnum quo mundum instituit. alterum quo mū
dum institutu gubernat. Hec autem duo opera anima habet
in corpore. Nam primo quidem virtute anime formatur cor
pus. Deinde vero per animam corpus regitur et mouetur.
Horum autem scd̄m quod magis proprie pertinet ad officiū
regis vnde ad omnes reges ptinet gubernatio. et ex guber
natione regiminis nomen regis accipitur. Primum autem
opus non omnibus regibus conuenit. Non enim omnes reg
num aut ciuitates instituunt ī quibus regant. sed regno aut
ciuitati iam īstitutis regiminis curam impendunt. Est tamē
considerandum q̄ si non processisset qui instituisset ciuitatē
aut regnum locum nō haberet gubernatio regis. Sub regis
enim officio comprehenditur institutio ciuitatis vel regni.
Nonnulli enim ciuitatem instituerunt in quibus regnabant
vt ninus niniue. romul9 romam. Similiter etiam ad guber
nationis officium pertinet vt gubernata conseruet. ac eis
vtatur quasi ad situm instituta. Non igitur gubernationis
officium plene poterit cognosci. si institutitionis ratio nega
retur. Ratio autem institutionis regni ab exemplo instituti
onis mundi sumenda est in quo primo consideratur ipsarum
rex productio. deinde partium mundi ordinatio. siue distic-
tio. Vlterius autem singulis mundi partibus diuerse rerum

ſpecies diſtrubuere videtur. vt ſtellas celi. volucres aeris. piſces aque animalia terre. Deinde ſingulis quibus indigēt ea habundanter diuinitus prouiſa videntur. hanc autem inſtitutionis rationem moyſes ſubtiliter et diligenter expſſit Primo enim rerum productiones proponit dicens. In principio creauit deus celum et terram. Deinde ſcdm cōuenientē ordinationem omnia diuinitus inſtituta eſſe denunciat. vide licet diem a nocte a ſuperioribus inferiora mare abarida. hinc celum luminaribus auibus aerem. mare piſcib9. animalibus terram refert. vltimo aſſignatum hominibus animaliū terreq3 dominum. vſum vero planetarum tam ipſis ꝙ aialibus ceteris prouidentia diuina denunciat. Inſtitutor autem ciuitatis vel regni de nouo quidem producere. et loca ad habitandum et cetera vite ſubſidia non poteſt ſed neceſſe habet hiis vti que in natura preexiſtunt ſicut et cetere artes operationis ſue materiam quam accipiunt. vt faber ferrum. edificator autem ligna et lapides aſſumit. Neceſſe eſt igitur inſtitutori ciuitatis et regni. Primum quidem congruum locum eligere. qui ſalubritate habitatores conſeruet. vbertate ad victū ſufficiat. amenitate delectet. imunitiōe ab hoſtib9 tutos reddat. Q5 ſi aliquid de dicta oportunitate deficiat. tāto loc9 eſt conuenientior ꝙto plura vel magis neceſſaria de p̄miſſis habebit. Deinde neceſſe ē vt locū iſtitutionis ciuitatis regni diſtiguat pro exigētia eoꝝ que pfectio ciuitatis aut regni requirit. Puta ſi regnū iſtituendū ſit. opoꝛ3 videre quis loc9 apt9 ſit vrbib9 cōgruēdis. quis villis. quis caſtris vbi cōſtituenda ſint ſtudia lraꝝ. vbi exercicia militū. vbi negociatoꝝ cōuent9 et ſic de aliis que pfectio regni requirit. Si aūt inſtitutioni ciuitatis opera det prouidere opoꝛtet quis ſit locus ſacris quis iuri reddend9. quis artificibus ſingulis deputādis.

Ulterius autem oportet homines congregare qui sunt con
gruis locis scdm sua officia deputandi. Deinde prouidendum
est vt singulis necessaria suppetant. sed vniuscuiusqꝫ condi
tionem et statum. aliter eius nequaq̃ possit regnum vel ciui
tas cōmanere. Hec igitur sunt vt supra indicatᵉ que ad regis
officium pertinent institutioni ciuitatum aut regni ex simi
litudine institutionis mundi assumpta. Capit. xv.

S Icut autem institutio ciuitatis aut regni ex forma in
stitutionis mundi conuenienter accipitur. sic et guber
nationis ratio ex diuina gubernatione sumēda est. Est tamē
primo considerandum ꝙ gubernare est id ꝙ gubernatur con
uenienter ad debitum finem perducere. Sic enim nauis gu
bernari dicitur dum per naute prouidentia recto itinere ad
portum illesa perducitur. Si igitur aliquid ad finem extra se
ordinetur. vt nauis ad portum. ad gubernationis officium
pertinebit. non solum vt rem in se conseruet illesam. sed ꝙ
vlterius ad finē perducat. Si vero aliquid esset cuius finis
non esset extra ipsum. Adhuc solum intendit gubernatoris
intentio. vt rem illam in sua perfectione conseruaret illesam
et quamuis nil tale esse inueniatur in rebus preter ipsum
deum qui est omnium finis. erga id tamen ꝙ ad finem ex-
trisecum ordinatur. cura multipliciter impenditur a diuersis
Nam forte alicuius est qui causam gerit vt res in suo esse cō
seruetur. Alius autem vt ad vlteriorem perfectionē perueniat
vt in ipsa naui. Unde gubernationis nomen assumitur ī aīo
apparet. Faber autem lignarius curam habet restaurandi. si
quid fuerit conlapsum in naui sed nauta sollicitudinem ge
rit nauem perducat ad portum. Sic etiam contingit in ho
mine nam medicus curam gerit. vt vita hominis conseruetᵉ.
yconius vt suppetant necessaria vite. Doctor vero curā gerit

vt veritatem cognoscat. Institutor autem morum. vt scdm rationem viuat. Qd si homo non ordinaretur ad aliquod exterius bonum sufficienter esset homini cure predicte sollicitudo indita. Sed est quoddam bonum extraneum homini scdm quod moraliter viuit. sed vltima beatitudo que infruitione dei expectatur post mortem. quia vt apostolus dicit. Quam diu sumus in corpore pegrinamur a domino. vnde hoc cristianus cui beatitodo etiã illa per cristi sanguinẽ est acquisita et qui pro ea exequenda gratiam spiritus sancti accepit indiget alia spirituali cura per quam dirigatur ad portum salutis eterne. hec autem cura per ministros ecclesie cristi fidelibus exhibetur. Idem autem oportet esse iudicium de fine totius multitudinis vt vnius. Si igitur finis vltimus hominis esset bonum quodcumque in ipso existens et regente multitudinis vltimus finis vt tale bonum multitudo acquireret et in eo permeneret. et siquidem vltimus siue vnius hominis siue multitudis finis eẽ corpalis vita et sanitas corpis medici esset officiũ. Si vero vltim⁹ finis esset diuiciarũ affluẽtia yconom⁹ quidẽ rex multitudinis esset. Si vero bonum virtutis cognoscende tale quid esset ad qd possit multitudo ptigere. rex hrẽt doctoris officiũ. vider̃ aũt eẽ multitudis finis vltim⁹ cõgregate viuere scdm virtutẽ. Ad hoc enĩ hoies cõgregãt. vt simul bene viuãt qp cõsequi nõ posset vnusquisque singulariter viuẽs bona aũt vita ẽ que ẽ scdm virtutẽ virtuosa igr̃ vita est finis congregationis humane. Hui⁹ aũt signum est. quia hij soli sunt partes multitudinis cõgregate que sibi inuicem communicant et bene viuendo. Si enim propter solum viuere hoies conuenirent animalia et serui essent aliqua ps ciuilis cõgregatiõis. Si vero propter acqrẽdos diuicias oẽs simul negociãtes ad vnã ciuitatẽ ptinerẽt. nũc aũt

videmus eos solos sub vna multitudine computari qui sub eisdem legibus et eodem regimine diriguntur ad beneviuendum. sed quia homo viuendo scdm virtutem adulteriorem finem ordinatur qui consistit in fruitione diuina vt supra iã diximus. oportet autem eundem finem esse multitudinis humane qui est hominis vnius. si est vltimus finis multitudinis congregate viuere scdm virtutem et per virtuosam vitã peruenire ad fruicionem diuinam. Siquidem ad hunc finem peruenire posset virtute humane nature necesse esset vt ad officiũ regis pertineret dirigere homines ĩ hunc finem. Hic enim regem dici supponimus. cui summa regiminis in rebus humanis committitur. Tanto autem est regimen sublimius quanto ad finem altiorem ordinatur. Semper enim inuenitur ille ad quem pertinet vltimus finis. imperare operantibus ea que in finem vltimum ordinantur. sicut gubernator ad quem pertinet gubernationem disponere. imperat ei qui nauem constituit. qualem nauem nauigationi aptam facere debeat. Ciuilis qui debet vti armis imperat fabro qualia fabricet arma. Sed quia finem fruicionis diuine non cõsequitur homo per virtutem humanam. sed virtute diuina. scdm illud apostoli. Gracia dei vita eterna perducere ad illum vltimum finem non est regiminis humani sed diuini. Ad illum igitur regem. huiusmodi regimen pertinet. qui nõ est solum homo. sed etiam deus. s. ad dominum ihesum cristum qui homines filios dei fatiens in celestem gloriam ĩtroductus. Hoc igitur est in regimen traditum ꝙ non corrumpetur. propter quod non solum sacerdos sed rex in scripturis sacris nominatur. Jeremia dicente. Regnabit rex et sapiens. vnde ab eo regale sacerdotium diriuatur. et quod est apud omnes iristi fideles in ꝙtum sunt membra cristi eius reges et sacerdotes

dicuntur. Huiusmodi igitur regni ministerium vt a terrenis
ſpiritualia eſſent diſcreta non terrenis regibus ſed ſacerdo
tibus eſt commiſſum. et precipue ſummo ſacerdoti ſucceſſori
petri criſti vicario romano pontifici. cui omnes criſtianos re
ges oportet eſſe ſubiectos. ſicut ipſi domino iheſu criſto. Si
cut enim vt dictum eſt ei ad quem vltimi finis pertinet di
rectio. ſubdi debent illi ad quos pertinet cura antecedentium
finium et eius imperio dirigi. Quia igitur ſacerdotium gen
tium. et totus diuinoꝝ cultus erat propter temporalia bona
conquirenda. que omnia ordinantur ad multitudinis bonū
commune cuius regitura incumbit. Conuenienter ſacerdotes
gentilium regibus ſubdebantur. ſed etiam in veteri lege pro
mittebantur bona terrena. non a demonibus ſed a deo.
religioſo populo exhibenda. vnde et ī veteri lege ſacerdotes
leguntur regibus fuiſſe ſubiectos. ſed in noua eſt ſacerdotiū
alti9 per qđ homines traducuntur ad bona celeſtia. Unde in
lege criſti reges debent ſacerdotibus eſſe ſubiecti. vnde mira
biliter ex diuina prouidentia factum eſt vt in romana vrbe
ꝙ deus preuiderat criſtiani ſacerdotij principalem ſedem futu
ram. hic mos paulatim inoleſceret. vt ciuitatis rectores ſa
cerdotibus ſubderentur. ſic enim maximus valerius refert.
Omnia poſt religionē ponenda ſemper noſtra ciuitas duxit
ēt ī quib9 ſumme maieſtatis decus conſpici voluit. qua prop
ter non dubitauerunt ſacris imperia ſeruire. ita ſe humanaꝝ
rerum habitura regimē eſtimantia. ſ. prouidentie diuine. bñ
atqꝫ prudenter conſtanterqꝫ fuiſſet famulata. Quia etiam fu
turum erat vt in gallia criſtiani ſacerdotij plurimum vigeret
religio. diuinitus eſt prouiſum vt etiā apud gallos gentiles
ſacerdotes quos diuites nominabant totius īdifferenter vt
refert iuli9 ceſar ī libro quē de bello gallico ſcripſit. Ca. xvi.

Sicut autem ad vitam quā in celo speramus beatam or
dinatur sicut ad finem vita qua hic homines bene vi
uunt ad beatam multitudinis vitam ordinatur sicut ad finē
Quecumq3 particularia bona per homines procurantur. siue
diuicie. siue lucra. siue sanitas. siue facundia vel erudicio. Si
igitur vt dictum est qui de vltimo fine curam habet preesse
debet hijs qui curam habent ordinatis ad finem. et res diri
gere suo imperio. Nam ex dictis fit ꝙ rex sicut diuino regi
mini amministratur per sacerdotium offitium subdi debet.
ita preesse de omnibus humanis officijs. et ea imperio sui re
giminis ordinare. Cuicumq3 autem incumbit aliquid perfi-
cere ꝙ ordinatur in aliud sicut ī finem. Hoc debet attendere
vt suum opus congruum sit fini. sicut faber qui facit gladi
um vt pugne conueniat. et sicut edificator debet domum dis
ponere vt ad inhabitandum sit apta. Quia igitur vita qua
in presenti viuimus bene. finis est habitudo celestis. Ad re
gis officium pertinet. ea ratione bonam vitam multitudinis
procurare scđm quod conuenit ad celestem beatitudinem cō
quirendam. vt. s. ea precipiat que ad celestem beatitudinē
ducunt. et eorum cōtraria scđm ꝙ fuerit possibile interdicat.
Que autem ad veram beatitudinem via. et que sicut impedi
menta ipsius ex lege diuina cognoscitur. cuius doctrina per
tinet ad sacerdotium officium scđm malachiam. Labia sacer
dotum custodiunt scientiam. et legem requirunt ex ore ipsoꝝ
et ideo in deutronomio domin⁹ precepit. Postꝙ sederit rex in
solio regni sui Describitur similiter deutronomium legis hu
ius in volumine accipiens exempla a sacerdotibus leuitice
tribus. et habebit secum legem. quia illud omnibus diebus
vite sue vt discat timere dominum deum suum. et custodire
verba et cerimonias eius qui in lege ꝑcepta sunt. Per legē

igitur diuinam edoctus ad hoc precipuum studium opoztet intendere qualiter multitudo sibi subdita bene viuat quod studium in tria diuiditur. vt pzimo quidem in subiecta multitudine bonam vitam instituit. Secundo vero vt institutam cōseruet. Tercio vt conseruatam ad meliora pzomoueat. Ad bonam autem hominis vnius vitam requiruntur duo. vnde principale quidem est operatio scdm virtutem. virtus enim ē in qua bene viuitur. Aliud vero scdarium et quasi instrumētale cozporalium bonoꝝ sufficientia. quoꝝ vsus necessarius est ad actum virtutis. Ipsa tamen hominis vnitas per naturam causatur. Multitudinis autem vnitas que pax dicitur per regentis īdustria est pzocuranda. Sicut igitur ad bonā vitam multitudinis instruendam tria exiguntᷣ. Primo quidē vt multitudo in vinculo pacis constituatᷣ. Secundo vt multitudo vinculo pacis vnita dirigatur ad bene agendum. Sicut enim homo nichil potest bene agere nisi pzesupposita suaꝝ partiū vnitate ita hoīm multitudo pacis vnitate carens dū seipsam īpugnat īpeditᷣ a bene agēdo. Tercio vero requiritur vt per regentis industriam necessarioꝝ ad bene viuēdū assit sufficiens copia. Sic igitᷣ vita per regis officiū in multitudine constituta consequens est vt eius conseruationi intēdat. Sunt igitur tria quibus bonū publicum ꝑmanere non sinitur. quoꝝ vnum est ante pzoueniens. Non enī bonū multitudinis ad vnum tm̄ tempus īstitui debet. sed vt sit quodā modo perpetuum. hoīes cum sint moztales imꝑpetuū durare non possunt. nec dum viuunt. sunt semꝑ in eodem vigoze. qꝛ multis variationibus vita humana subditur. nec sunt hoīes ad humana officia peragenda equaliter ꝑ totam vitam ydonei. ad impedimentum boni publici conseruandi ad intriora pzoueniēs in ꝑuersitate voluntatum cōsistit. duri vel desidēs

ad ea peragenda que requirit res publica. vel insuper sunt multitudinis noxia. dum transgrediendo iusticiam aliorum pacem deturbant. Tercium impedimentum timendū rei publice conseruande causatur ab exteriori. dum per incursum hostium pax dissoluitur. et interdum regnum aut ciuitas funditus dissipatur. Igitur contra tria predicta triplex cura imminet regi. Primo quidem est successioni hominum institutio illorum qui diuersis officijs presint. vt sicut per diuinū regimē in rebus corruptibilibus. quia semper ea durare non possunt per vsum vel per generationem alia in locum aliorum succedunt. vt vniuersalis sit integritas conseruetur vniuersi. ita per regis studuium conseruetur subiecte multitudinis bonū. dum sollicite curat qualiter alij in deficientium locum succedant. Secundo autem in suis legibus et preceptis. penis et premijs homines sibi subditos ab iniquitate coherceat ad opera virtuosa īducat. Exemplum a deo accipiens hominibus legem dedit. obseruantibus quidem mercedem. transgredientibus vero penam tribuens. Tercio vero imminet regi cura. vt multitudo sibi subiecta contra hostes tuta reddatur. Nichil ei prodesset interiora picula vitare. si ab exterioribus defendi non posset. Sic enim bonum multitudinis institutione regis conseruatur. Tercium restat ad regis officium pertinens. vt sit promotione sollicitus quod dum fit in singulis que premissa sunt. siquidē īordinatū eēt corrigere. siquidem esset defectiuū supplere. siquidem melius potest fieri studeat perficere. vnde et apostolus fideles monet vt semper emulentur karismata meliora. Hec igitur sunt que ad regis officium pertinent. de quibus per singula diligentius tractare oportet. Ca. xvij.

[P]rimum igitur oportet incipere exponere regis officiū ab institutione ciuitatis aut regni. Nam sicut vigecius

dicit potentissime nationes et principes commendari nullã maiorem gloriam putauerunt. aut fundare ciuitates. aut ab alijs conditas in nomen suum sub quadam ãplificatione trãsferre. qꝺ quidem documentis sacre scripture concordat. Dicit enim sapiens in ecclesiastico qꝺ edificio ciuitatis conseruet nomen hodie namqꝫ nomen romuli nesciretur nisi quia condidit romam. Institutione autem ciuitatis vel regni si copia detur. Primo quidem est regio elegenda q̃ꝑ tẽpatam oportet esse. Ex regionis enim temperie habitatores commoda consequẽtur. Primo nãqꝫ cõsequnt̃ hoĩes ex tẽpie regionis icolumitatẽ et longitudinẽ vite. Cũ enĩ sanitas in quadã tẽpie humanoꝝ consistit. in loco tẽpato conseruabit̃ sanitas. Si mile namqꝫ suo simili conseruat̃. Si vero fuerit excessus caloris vel frigoris necesse est qꝺ scd̃m qualitatẽ aeris cõmunis qualitas mutet̃. vnde quadã idustria vel altilia aĩalia quodã tẽpe frigido ad calida loca se trãsferunt rursum tẽpe calido loca frigida repetentia. vt ex cõtraria dispositione loci et tpis tẽperiẽ consequantur. Rursus cum viuat animal ꝑ calidũ et humidũ. si fuerit calor integer cito naturale humidũ desiccat̃ et sic vita sicut lucerna cito extinguit̃ sed humor infusus ꝑ ignis magnitudinẽ consumat̃. vñ in quibusdam calidis ethiopũ regionibꝰ hoĩes vltra. xxx. annos viuere nõ ꝓhibent̃. In regionibꝰ vero frigidissimis in excessu. naturale humidum de facili congelat̃. et calor naturalis cito extinguitur. Deinde ad opportunitates belloꝝ quibꝰ tuta reddit̃ humana societas regionis tẽpies plurimũ valet. Nã sicut vigetiꝰ refert. Omnes nationes que vicine sunt soli nimio calore siccitate sunt. amplius quidem sapere. sed minus sanguinem habere dicunt̃ ac propterea cõstantiã atqꝫ fidutiã de propinquo pugnãdi nõ hñt qꝛ metuũt vulnera qui modicũ sanguinẽ hr̃e se nouerũt

Ecõtra ſeptentrionales populi remoti a ſolis ardoribꝰ in cõ
ſultores quidem. ſed cũ largo ſanguinẽ redentes ſunt ad bel
la prõptiſſimi. hijs qui in tẽperatoribꝰ habitant plagis et co
pia ſanguinis ſuppetit ad vulneꝝ mortiſq̧ contẽptũ. nec pru
dentia deficit que modeſtiam ſeruat in caſtris et non parum
prodet in dimicatione vti conſilijs. Deinde tẽperata regio ad
politicã vitam non modicum valet. vt enĩ ariſtoteles in ſua
politica ait. Que in frigidis locis habitãt gẽtes ſunt quidẽ
plene aĩoſitate ĩtellectuq̧ arte magis deficientes propter qđ
libere pſeuerãt magis. non viuũt politice. et vicinis propter
ĩprudentiã pticipare non poſſunt. Que aũt in calidis locis
ſunt intellectiue ſunt et artificioſe ſcđm aĩmam ſine aĩoſitate
propter ꝙ ſubiecte quidẽ ſibi cõſeruientes perſeuerãt. Que
aũt in medijs locis habitant et aĩoſitatẽ et intellectum hñt
propter quod et liberi perſeuerant et maxime politice viuũt
et ſciunt alijs principari. Eſt igitur eligenda regio tpata ad
inſtitutionem ciuitatis aut regni. Capitulum. xviij.

Oſt temperiem regionis oportet ciuitati conſtruende
ydoneũ locum eligere. In quo primũ videt aeris ſalu
britas requirenda. Conſeruationi namq̧ ciuili placet natu
ralis vita. que per ſalubritatẽ aeris conſeruat illeſa. Locꝰ aũt
ſaluberrimus eſt. vt victorinus dicit excelſus nõ nebuloſus
nõ pruinoſus regioneſq̧ celi ſpectãs. nec eſtuoſus nec frigidꝰ
deinde paludibꝰ non vicinꝰ. Eminentia quidem loci ſolet ad
aeris ſalubritatẽ conferre. qꝛ locus eminens ventoꝝ flatibꝰ
patet. quibus redditur aer purꝰ vapores etiam qui virtute
radij ſolaris reſoluunt a terra et aquis multiplicant magis
in conuallibus et locis dimiſſis ꝙ in altis. Vñ in locis altis
aer ſubtilis inuenitur. huiuſmõi aũt ſubtilitas aeris que ad
liberã et ſcđm curã reſpirationẽ plurimum valet ĩpedit per

nebulas et pruinas q̄ solēt ī locis humidis multū habūdare vñ loca huiꝰmōi salubritati īueniunt̄ esse cōtraria. et qꝛ loca paludinosa nimia hūiditate habūdāt. oportet vrbi locū con struēde a paludibꝰ eē remotū. Cū. n. aure matutine sole oriēte ad ip̄m locū puenīūt. et eis orte a paludibꝰ nebule adiūgunt̄ flatꝰ bestiarꝫ paludinarꝫ venenatarꝫ cū nebula mixti pūgēt et locum facient pestilentē. Si tn̄ menia cōstructa fuerunt in paludibꝰ qui fuerūt iuxta mare. spectātqꝫ ad septentrionē vel que circa ea. paludes excelsiores habuerint q̄ꝫ litus marinū rationabiliter videbunt̄ eē constructa. Fossis eni ductis exitꝰ aque patebit ad litus. et mare tēpestatibꝰ auctū in paludes redūdādo. nō pacient̄ aīalia palustria nasci. et si aliq̄ aīalia de supioribꝰ locis aduenerint in consueta salsedine occidunt̄. Oportet etiā locū vrbi destinatū scd̄m calorē et frigꝰ tpate dispōi scd̄m aspectū ad plagas celi diuersas. Si enim menia maxie prope mare cōstituta. spectabunt ad meridiē. nō erunt salubria. Nā huiꝰmōi loca mane erūt frigida. qꝛ nō respiciūt̄ a sole. Meridie vero erūt feruētia propter solis aspectū. que aūt ad occidentē spectāt. orto sole tepescūt. vel etiā frigēt meridie calēt. vespere feruēt propt̄ caloris cōtinuitatē. et solis aspcm̄. Si vero ad orīgētē spectabūt meīa. mane quidē propt̄ solis oppōez directā tpāte calescūt. nec multū ī meridie calor augebit̄ sole nō direcē spectāte ad locū vespe vero radijs solis auersis loca frigescūt. Eadē etiā similis tpies erit. si ad aquilonē locꝰ vrbis respiciat. Expimēto. n. cognoscere possimꝰ qꝫ ī maiorē calorē minꝰ salubrit̄ aliquis trāsmutat̄. Que enī a frigidioribꝰ corpa traducūt̄ ī caldis nō pn̄t durare. sed disso luūt̄. vñ et in salubribꝰ locis corpa estate īfirma reddūtur.

Liber sancti thome de aquino ordīs fratrū p̄dicatorꝫ. De rege et regno. ad regem cypri. Explicit feliciter.

D. THOMA.
DE REGE
ET REGNO
14